

INTERFERENȚE ETNO-CULTURALE ÎN SPAȚIUL NORD-EST CARPATIC ÎN SECOLELE I-IV d.H.

Mircea Ignat

Studiul își propune discutarea culturilor și aspectelor culturale dacice, dar și a celor alogene din spațiul nord-est carpatic în primele patru secole ale erei creștine. Diversitatea materialelor este deosebită și fără delimitări și sincronizări cronologice sigure, tot acest spațiu pare a fi amalgamare derutantă de culturi și aspecte culturale care în acest caz, nu pot fi asociate unor fenomene istorice. Spațiul geografic discutat are în vedere bazinul Nistrului Superior și Mijlociu. Podișul Sucevei și zona montană a Carpaților Păduroși, zonă de intensă circulație a populațiilor, dar și de intense schimburi comerciale.

Spațiul amintit în aceste secole este locuit, în principal, de către daci care se manifestă prin diverse culturi și aspecte culturale specifice. Dacă pentru sudul acestui teritoriu (respectiv Bucovina) afirmația de mai sus este pentru unii cercetători acceptată sau evidentă, nu același lucru se întâmplă pentru bazinul Nistrului Superior, unde cultura dacică din primele secole ale e. n. este considerată de majoritatea cercetătorilor ca fiind "venită" din sud¹. Se uită însă că tot spațiul nord-est carpatic începând cu Hallstatt-ul timpuriu și până în pragul erei noastre cunoaște evoluția succesivă a unor culturi traco-dacice². Desigur, sunt și cazuri în documentația noastră datorate insuficienței cercetărilor sau încadrării eronate a materialelor arheologice, mai ales a celor din Latène³. Chiar în aria culturii alogene Poienești-Lukașevka⁴ sunt atestate așezările dacice⁵, ceea ce demonstrează o permanență de locuire geto-dacică. Evident, în acest spațiu de interferență nu lipsesc pătrunderi ale altor populații, cum este și cazul bastarnilor creatorii culturii mai sus citate, astfel de infiltrații alogene fiind curente și mult mai evidente în primele secole d. H.

Admițând autohtonia culturii dacice, subliniem că tot atât de interesante și reprezentative sunt și vestigiile altor populații ilustrând, în măsuri diferite, procese istorice ce au precedat migrațiile de mai târziu care vor schimba situația etno-demografică a Europei răsăritene. În esență, sunt două grupe etnice alogene ce pătrund în acest spațiu la începutul e.n.: sarmații și diferite populații est-germanice.

În ceea ce privește descoperirile sarmatice numeric restrânse⁶ și, din câte ne putem da seama, fără influență notabilă asupra mediului local, putem afirma că ele sunt mărturii ale căilor de acces ale acestei populații nomade, atât de penetrante de-a lungul Nistrului către bazinul său superior și de aici, prin trecătorile

Carpaților Păduroși, spre Cîmpia Tisei⁷. Datarea timpurie - sec. I, respectiv începutul sec. II d. H. - a majorității descoperirilor⁸ reprezintă un argument în acest sens.

Mult mai complicate sunt problemele referitoare la penetrația în acest spațiu al populațiilor est-germanice. Acestea provin din arii culturale diferite și își fac prezența în etape cronologice distincte pe tot parcursul epocii discutate, fiecare grupare nou ivită avându-și caracteristici proprii ca și diferite modalități de coabitare cu autohtonii, de la conviețuirea în aceleași așezări până la conturarea unor grupe separate.

Consecințe ale mișcărilor interne ale lumii germanice, vestigiile cele mai recente din cultura Poienești-Lukașevka ne indică continui deplasări de populații dinspre nordul continentului european către spațiul est-carpatic, chiar și în L T II⁹ (după cronologia lui Hachmann) și nu este exclus ca aceste mișcări să determine și apariția primilor purtători ai culturii Przeworsk încă din sec. I î. H., cum o dovedesc monumentele cele mai vechi ale acestei culturi de la Bendezi,¹⁰ Grinev¹¹ și chiar mult mai la sud, la Budeni - Dolhasca¹², toate reprezentând în acest caz pătrunderi izolate. Cu toate că nu cunoaștem cauzele disperării neamurilor bastarnice (care nu lasă moșteniri evidente populației locale), în primul secol al erei noastre ca și la sfârșitul celui următor se constată pătrunderi cu intensități diferite din aria culturii Przeworsk, urmând ca în cea de-a doua parte a sec. III să-și facă apariția alte populații est-germanice, de data aceasta din alte zone, cele nord-estice.

Trebuie să remarcăm că volumul săpăturilor arheologice este încă insuficient atât ca repartizare a lui în spațiu, dar și inegal în ceea ce privește unele secvențe cronologice. În stadiul actual al cercetărilor putem distinge clar numai două aspecte culturale ce pot fi atribuite dacilor liberi, și anume: Lipița și Poienești departajate de inventare caracteristice (forme ceramice, tipuri diferite de piese de port sau podoabe etc.), a căror diferențiere este accentuată de nivele cronologice deosebite, în general: Lipița - sec. I-II¹³ și Poienești - sec. II-III d. H. Deși apare această diferențiere cronologică, ariile teritoriale ale celor două aspecte nu se suprapun. Aspectul Poienești se plasează în sudul acestei zone, în Podișul Sucevei, cuprinzând foarte probabil toată Bucovina¹⁴, pe când aspectul Lipița își are aria de extensie, în principal, în stânga Nistrului din preajma orașului Liov, spre sud, până la râul Zbruc¹⁵. În acest sens atragem atenția că nu orice descoperire dacică datată în primele secole și care se plasează în zonele nordice aparține "culturii" Lipița, pe care unii cercetători o văd răspândită peste tot, în estul Slovaciei¹⁶ și chiar pe valea Someșului¹⁷. De fapt, în toate aceste zone avem de-a face cu o cultură dacică unitară care s-a manifestat prin numeroase aspecte locale, diferite de cel definit prin descoperirile de la Lipița.

Revenind la aspectul Lipița plasat la limita de nord-est a ariei dacice apreciem, așa cum s-a subliniat mai sus, că este autohton spre deosebire de alte opinii care l-au considerat ca o manifestare a unei migrații pe valea Nistrului,

dinspre sud spre nord. Este numai o simplă impresie generată de răspândirea masivă și rapidă la începutul sec. I d. H. a producerii ceramicii lucrate cu roata într-o zonă unde acest procedeu tehnologic era mai puțin cunoscut, fenomen cultural care nu presupune însă și o deplasare demografică.

Este meritul unor cercetări relativ recente¹⁸ care au adus precizări cronologice privind vestigiile aspectului Lipița, în sensul că descoperirile de la Zvenigorod-Goeva Gora, Bolotnoe și Grinev sunt cele mai timpurii (datate între 40-70 d. H.), mai târzii fiind cele din necropola eponimă (Lipița de Sus). Faptul ilustrează că de la început în aspectul Lipița se manifestă și o componentă Przeworsk care are acum o pondere însemnată și că pe parcurs aceasta se diminuează. Necropola de la Lipița încadrată, în linii generale, în stadiul B₂ a epocii romane timpurii, respectiv între 70-170 d. H. (conținând un număr restrâns de elemente Przeworsk, lipsind complet mormintele cu arme), reprezintă un monument tipic care poate fi atribuit în cea mai mare parte etnosului dacic. De remarcat că tocmai în stadiul B₂ nu mai apar în toată zona necropole cu morminte Przeworsk. În schimb, după unii cercetători¹⁹, elementele acestei culturi (în special ceramica) sunt prezente încă în așezări, fapt care este posibil, dar procentele stabilite par a fi exagerat de mari²⁰. În orice caz, în așezările stadiilor B₁ și B₂ se găsesc asociate elemente a două culturi: dacică și Przeworsk, pe când în necropolele stadiului B₂, spre deosebire de cele din B₁, elementele Przeworsk sunt restrânse numeric. Este foarte probabil să avem dovezile unei conviețuiri în care purtătorii culturii Przeworsk își pierd treptat o serie de trăsături specifice ale culturii lor, mai ales prin dispariția mormintelor cu arme, deci pe plan social a elitelor, a războinicilor.

O altă grupă de necropole din aspectul Lipița este reprezentată de cele cercetate la Zvenigorod-Livada Velikac²¹ și Zavale²² a căror datare este dificilă. Ele ar putea fi parțial contemporane cu cea de la Lipița sau chiar puțin mai târzii²³. După L. V. Vakulenko aceste necropole ar indica deplasarea spre sud a dacilor sub presiunea unor migratori de origine Przeworsk²⁴. Este o anumită fază (sfârșit de B₂, începutul stadiului C₁ din evoluția aspectului Lipița, când, într-adevăr se răspândesc, din nou, în bazinul Nistrului Superior, purtătorii culturii Przeworsk, de data aceasta ilustrați mai cu seamă, prin morminte izolate, înzestrate cu arme, ceea ce arată pătrunderea unor grupe de războinici, restânse numeric. Fenomenul a fost observat încă de M. Smiszko²⁶ și este dovedit de descoperirile ulterioare a căror încadrare cronologică se plasează în a doua jumătate a sec. II și mai cu seamă în prima parte a secolului următor. Odată cu această nouă migrație putem presupune că se dizolvă aspectul Lipița.

Unii cercetători presupun că în bazinul stâng al Nistrului Superior ar fi penetrat și purtătorii culturii Zarubineț²⁷ care ar fi prezenți în așezările Lipița ce pot fi încadrate în stadiul B₂. Menționăm că vestigii tipice Zarubineț - morminte, obiecte specifice etc. - nu au fost încă găsite, totul se reduce la ceramică. După materialul publicat este greu de admis o prezență efectivă a purtătorilor acestei culturi²⁸, mai degrabă fiind vorba de influențe culturale, monumentele tipice Zarubineț plasându-

se, de fapt mult mai la est de aria Lipița.

În zona discutată se afirmă în sec. al III-lea, ca fenomen nou, cultura tumulilor carpatici, neexcuzând, totuși posibilitatea ca unele descoperiri să aparțină sfârșitului secolului al II-lea²⁹

Caracteristica fundamentală a acestei culturi - ritualul funerar - este foarte puțin răspândit aici într-o perioadă anterioară³⁰, în schimb, în bazinul Tisei Superioare există o continuitate evidentă între practicile funerare din Latene-ul târziu și cele din epoca romană timpurie, ilustrată, între altele, de necropolele de la Zemplin³⁰ și Iza³², ceea ce arată că acolo a fost vatra unde acest obicei s-a perpetuat³³. Purtătorii culturii tumulilor carpatici sunt în esență populații dacice³⁴ și această cultură nu poate fi atribuită unor populații est-germanice sau de altă origine așa cum s-a presupus³⁵. Deplasarea purtătorilor culturii tumulilor carpatici din bazinul Tisei Superioare pe versantul nordic al Carpaților putem presupune că a fost foarte probabil o consecință a războaielor marcomanice³⁶. În orice caz, cultura tumulilor carpatici apare în regiunea discutată ca fiind deplin constituită, în primul rând în zonele mai nordice, de unde se va prelinge de-a lungul lanțului carpatic până în zona Tg. Neamț, unde lasă monumente reprezentative pe care putem să le datăm în sec. al IV-lea³⁷. În toată această arie noua cultură pătrunde într-un spațiu dacic ceea ce îi permite păstrarea identității ei. De asemenea, o cercetare atentă a inventarului ceramic arată că în sec. al IV-lea cultura tumulilor carpatici preia tipuri și forme de vase caracteristice culturii Sântana de Mureș-Cerneahov³⁸, dar își păstrează individualitatea prin ritul și ritualul funerar, dovedind un conservatorism accentuat. Mai greu este de precizat care dintre neamurile dacice amintite de izvoarele scrise se individualizează prin cultura tumulilor carpatici³⁹.

La sfârșitul sec. al II-lea și pe parcursul sec. al III-lea varietatea și amalgamarea descoperirilor arheologice este vizibilă în cea mai mare parte a spațiului nord-est carpatic. Este o consecință a războaielor marcomanice care aici se manifestă, probabil, și prin apariția culturii tumulilor carpatici, a unui nou val de purtători ai culturii Prezeworsk și tot acum se dizolvă aspectul Lipița. Dar nu numai atât, din nord, în grupe restrânse și la niveluri cronologice distincte (în general, cea de a doua parte a sec. al III-lea), apar elemente din cultura Wielbark⁴⁰. Este drept că monumentele legate de această cultură se plasează la o distanță apreciabilă de zona discutată aici, dar apariția lor nu poate să fi rămas fără urmări pe o arie mult mai extinsă. O stabilitate relativă o prezintă zona submontană, treptat ocupată de cultura tumulilor carpatici ca și teritoriul unde era răspândit aspectul Poieniști care își continuă evoluția. Zonele descrise, mai ales cele din stânga Nistrului, se caracterizează prin monumente puțin numeroase, reflectând o dezorganizare politică și o instabilitate a grupărilor umane⁴¹. Atât la Dunărea de Jos, cât și pe țărmurile pontice au loc pustiitoare operațiuni militare din acele *Scythicum bellum*⁴².

Se pune problema stabilirii cronologiei acestor descoperiri și dintre toate aspectele culturale, aspectul Poieniști atât prin poziția sa geografică centrală, în contact cu toate grupele amintite mai sus, cât și prin amploarea cercetărilor, este

cel mai potrivit pentru stabilirea unor astfel de sincronisme. Cercetarea necropolelor aspectului Poienești a permis cunoașterea unui impresionant număr de complexe închise și pe baza ritului, ritualurilor și inventarului funerar s-a încercat delimitarea a cinci grupe de descoperiri ilustrate prin necropolele Văleni I, Poienești, Pădureni, Sohodor, Zvorâștea. Acestea nu pot fi interpretate ca manifestări locale, ci numai în sensul unor faze cronologice, dar nu ca serii cu limite cronologice stricte care le despart, ci ca stadii de evoluție care se încăleacă unul pe altul, cum este firesc într-un aspect cultural unitar⁴³. Aceste grupe de necropole pot fi sincronizate cu diferite manifestări ale culturilor alogene sau cu alte aspecte culturale dacice. Dificultatea constă în încadrarea cronologică a fiecărei grupe, studiile de tipologie și stratigrafie fiind nesatisfăcătoare în acest moment. La sfârșitul sec. al III-lea și începutul celui următor asistăm la ultimele manifestări ale aspectului Poienești, reprezentate în acest spațiu de necropola de la Zvorâștea, carpii fiind obligați sub presiunea altor populații mult mai puternice să-și caute o anumită protecție pe teritoriul roman⁴⁴. Abia după aceste evenimente goții se răspândesc pe spații largi și odată cu aceasta se formează cultura Sântana de Mureș-Cerneahov care înglobează elementele etnice și culturale atât de diferite de pe un spațiu extrem de larg, în care se include și zona aici discutată, unde monumentele ei nu pot fi mai timpurii de sec. IV d. H.

În orice caz, studierea istoriei și arheologiei spațiului moldovean în primele secole d.H. nu poate fi despărțită de o atentă cercetare a zonei nord-est carpatice căci axele variabile ca lungime ale Nistrului, Prutului și Siretului, căi de o intensă circulație, ne duc către o zonă de ample interferențe etno-culturale, legată în antichitate indisolubil de spațiul est-carpatic.

NOTE

1. Încă de la primele studii privind vestigiile de la Lipița s-a afirmat că prezența lor s-ar datora unui aport de populație dacice venite din sud - vezi M. Smiszko, *Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Malopolsce wschodniej*, Liov, 1932, pp. 176-182; V. M. Ciglic, *Naselenija Verhn'ogo Podnistrov ja peršich stolit riašoi eri*, Kiev, 1975, pp. 147-149; L. V. Vakulenko, *Etnokul'turnaja situacija v Verhnem Podniestrav' e v I-II vv. n. e.*, în *Drevnie slavjane i kievskaja Rus*, Kiev, 1989, p. 25. Această opinie a fost înșușită și de Gh. Bichir, *Ramura nordică a dacilor - costobocii*, în *Thraco-Dacia*, IV, 1983, 1-2, p. 64.

2. Cultura Gava-Holihady (G. I. Smirnova, *Poselenie Mahala-pamjatnic drevnefrakijkoj kul'tury v Prikarpat'e (vtoraja polovina XIII - seredine VII v. do n.e.*, în *MIA*, 150, 1969, pp. 7-36), apoi grupul vest-podolian din H D arată evoluția continuă a civilizației traco-dacice. Despre acest grup vezi T. Sulimirski, *Scitowie na zahochodniem Podolu*, Liov, 1936; *Stepi evropejskoi časti SSSR o skifo - sarmatske vremja*, Moscova, 1989, p. 73- 74. Săpăturile recente de la Cajvana (jud. Suceava) au relevat o necropolă caracteristică acestui grup - material inedit, săpăturile autorului.

3. Sub denumirea de descoperiri vest-podoliene târzii (sec. IV-III î. H.) se află de fapt vestigii geto-dacice similare celorlalte din spațiul est-carpatic. O listă a unor astfel de descoperiri din regiunea Cernăuți la B. Timoșuk, în *Dovidnik z arheologii Ukraini - Hmelnic'ka, Černivets'ka, Zakarpats'ka oblasti*,

Kiev, 1984, pp. 109-168.

4. M. Babeș, *Die Poienești-Lukașevka Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlichen Karpaten in den letzten Jahrhunderten von Christi Geburt*, Bonn, 1993, pp. 30-31.

5. În aria culturii Poienești-Lukașevka astfel de așezări dacice au fost identificate, în ultima vreme, și în zona Sucevei, la Liteni (com. Liteni) și Budeni (com. Dolhasca) - material inedit - săpăturile autorului.

6. *Arheologični pam'jatki Prikarpat'ja i Volini rann'oslov'-jamskogo i davn'o-rus'kogo periodiv*, Kiev, 1987, pp. 17-18 - cu bibliografia. O prezență sau o influență sarmatică în necropolele de la Zvenigorod și Bolotnoe este respinsă de L. V. Vakulenko, *op. cit.*, p. 27.

7. Pentru calea nord-carpatică a penetrației sarmaților în Câmpia Pannonică vezi Gh. Bichir, *Les Sarmates au Bas-Danube, în Dacia*, N. S., XXI, 1977, pp. 167-197.

8. V.I. Grosu, *Hronologije pamiatnikov sarmatskoi kulturi - Dnestrovsko - prutskogo mejdureč'ja*, Chișinău, 1990, pp. 39-40, 54-55, 67-68.

9. M. Babeș, *op. cit.*, pp. 141-145 - cu bibliografia.

10. M. Szmiszko, *op. cit.*, p. 11; D.N. Kozak, *Pševors'ka kul'tura u Verhn'omu Potnistrov' i Zahidnomu Pobužž'i*, Kiev, 1984, pp. 36-37 (citată în continuare *Pševors'ka kul'tura*).

11. Idem, *Eine Besteltungs aus dem ersten nachchristliche Jahrhundert am Oberlauf des Dnjestr*, în *Germania*, 1982, 60, 2, pp. 533-545.

12. S. Teodor, *Săpăturile arheologice de la Budeni-Dolhasca (Suceava)*, în *Suceava*, V, 1978, pp. 141-159.

13. D. N. Kozak, în *Etnokul'turnaja karta territorii Ukrainskoi SSR v -iste I tis.n.e.*, Kiev, 1985, pp. 36-41.

14. În general, în regiunea Cernăuți nu s-au evidențiat cu claritate descoperiri ale aspectului Poienești, dar ele nu lipsesc, multe fiind atribuite din eroare culturii tumulilor carpatici - cf. B.A. Timoșkiuc, *Fortăreața de pe Prut*, Ujgorod, 1979, pp. 86-87 (așezările de la Calinceanca de Sus, Horecea I și Roșa).

15. D.N. Kozak, *op.cit.*, pp. 34-35, fig. 1; L.V. Vakulenko, *Lipičkaja kul'tura v svete raskopok mogil'nika u s. Zaval'e na Prikarpat'e*, în *"Drevnosti iugo-zapada SSR"*, Chișinău, 1981, p. 27, fig. 1.

16. V. Budinsky-Krička, M. Lamiova - Schmiedlova, *A late 1st century B.C. -2nd century A.D.cemetery at Zemplin*, în *Slovarch*, 28, 1990, 2, p. 314.

17. S. Dumitrașcu, *O locuință descoperită în stațiunea arheologică "Suculeu" de la Medieșul Aurit*, în *Apulum*, X, 1972, pp. 680-682; Idem, *Dacia Apuseană*, Oradea, 1993, pp. 108-109; GH. Bichir, *op. cit.*, în *Thraco-Dacia*, IV, 1983, 1-2, pp. 60-61.

18. M.B. Šaukin, *Kel'to - dakijskie pamjatniki rubeža našej ery i lipičkaja kul'tura*, în *Kel'ty i kel'tskie jazyki*, Moscova, 1974, pp. 14-21; L. V. Vakulenko, *op. cit.*, în *Drevnie slavjane i kievskaja Rus*, Kiev, 1989, pp. 23-25.

19. D.N. Kozak, *Pševors'ka kul'tura*, p. 38.

20. *Ibidem*, pp. 39-46. Autorul citat afirmă că ar exista așezări ale purtătorilor culturii Przeworsk, unde aceștia ar constitui majoritatea locuitorilor, dar astfel de așezări "curate" nu se dovedesc în contextul arheologic pe care-l avem la dispoziție. Necropolele, atât cât le cunoaștem sunt mixte, ba chiar unele, cum este cea de la Lipița, cuprind un material Przeworsk nesemnificativ și chiar trăsăturile specifice ale grupului Przeworsk din bazinul Nistrului subliniate de autorul citat (*Ibidem*, p. 48) dovedește o conviețuire Lipița - Przeworsk, mediul local punându-și amprenta asupra noilor veniți.

21. Idem, *Mogil'nik počtku načo'i eri u s. Zvenigorodi na L'vivščini*, în *Arheologija*, Kiev, 1979, 25, pp. 96-107.

22. L.V. Vakulenko, *op. cit.*, în *Drevnosti iugo- zapada SSR*, Chișinău, 1981, pp. 22-38.

23. Încadrarea cronologică a celor două necropole este dificilă. Ele nu au fost cercetate exhaustiv și nu avem elemente de stratigrafie orizontală. Cu toate că fibula de la Zvenigorod-Livada Velikač este timpurie (D.N. Kozak, *op. cit.*, p. 104, fig. 3/5), ceramica din cele două necropole ne obligă să-i găsim analogii numai în monumente mai târzii. Este vorba de un vas globular de la Zvenigorod (*Ibidem*, p. 100, fig. 4/1) și de un castron cu trei torți de la Zavale (L. V. Vakulenko, *op. cit.*, p. 32, fig.

3/4) vase care se pot data numai în sec. III d. H.

24. *Ibidem*, pp. 29-30; Eadem, *op. cit.*, în *Drevnie sljavanie i Kiev'skaja Rus*, Kiev, 1975, p. 31 și 33. Încadrarea cimitirului de la Suceava (Gr. Foiț, *Cimitirul de incinerare dacic din sec. II - III e.n. de la Suceava*, în Suceava, III, 1973, pp. 257-263), între descoperirile Lipița, cum crede autoarea citată și după care acesta ar dovedi o deplasare de populații Lipița spre sud nu se justifică. Vestigiile de la Suceava se datează mai curând la începutul sec. II d. H. Aflată în aria aspectului Poienești necropola nu prezintă legături cu descoperirile nordice.

25. D.N. Kozak, *Psevers'ka kul'tura*, pp. 44- 45; T. Dabrowska, *Wschodnia granica kultury przeworskiej w poznyam okresie latenskim I wczesnym okresie rzymskim*, în *Materiały starożytne*, tom II/1973, Wrocław, pp. 225-231.

26. M. Simiszko, *op. cit.*, pp. 109-111.

27. V.M. Čigilik, *op. cit.*, p. 94.

28. Vezi observațiile judicioase ale lui Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 64.

29. L.V. Vakulenko, *Pam'jatki pidgir'ja Ukraïns'kich Karpat perșoi polovini I tisjačolittje n. e.*, Kiev, 1977, pp. 70- 72. Se pare că unele descoperiri, cum ar fi cele de la Nižni Strutin. să fie mai timpurii după materialele publicate (M.I. Smisko, *Karpats'ki kurgani perșoj polovini I tisjačolittje našoj eri*, Kiev, 1970, pp. 31-38 și 89-119.

30. În aria grupului vest-podolian din H D sunt și câteva morminte tumulare cu incinerare pe loc (T. Sulimirski, *op. cit.*, p. 104; M. Ignat, *Necropola tumulară hallstattiană de la Volovăț - Dealul Burlei*, în Suceava, V, 1978, pp. 120-124). La est de Carpați nu avem însă dovezi despre perpetuarea acestui ritual, din contra necropolele de la Strahotin (săpături P. Sadurschi) ca și descoperirile de la Bosanci (M. Ignat, *Descoperirile din Latène-ul timpuriu de la Bosanci*, în *SCIV*, 24, 1973, 3, pp. 533-537) indică răspândirea necropolelor plane cu morminte în urne .

31. V. Budinsky-Krička, M. Lamiova-Schmiedlova, *op. cit.*, pp. 245-315. Caracterul precumpănitor dacic al acestui monument este evident.

32. V.G. Kotigoroško, *Itogi izučeniya mogil'nika Iza I v. zakarpat'e*, în *SA*, 1980, 1, pp. 229-247.

33. *Voprosy proishozhdeniya i etnokul'turnoj prinadležnosti naseleniya Vernego Potiss'ja rimskogo vremeni*, în *Urzeitliche und Frühhistorische Besiedlung der Ostslowakei im bezug zu den Nachbargebieten*, Nitra, 1986, pp. 233-235.

34. Într-un fel sau altul cei mai mulți cercetători recunosc substanțialul fond dacic al acestei culturi (definirea lui ca nord-tracic cum apare la unii cercetători, este prea generală, având în vedere limitele Daciei cum le concepea Ptolemeu, III, 8, 1). După M.I. Smisko, *op. cit.*, pp. 145-152 - purtătorii acestei culturi ar fi carpii care ar precede triburile slave ale croaților (sic!), părere inacceptabilă. În măsurii diferite aportul dacic la formarea culturii tumulilor carpatici este subliniat de: L.V. Vakulenko, *op. cit.*, pp. 76-89 și V.G. Kotigoroško, *op. cit.*, pp. 234-235.

35. Părerea lui V. Mihăilescu-Bârliba, *Un nouveau groupe culturel sur le territoire de Roumanie. Les fouilles de Braniște-Nemțșor (comm. de Vânători, dep. de Neamț)*, în *Dacia*, N.S., 24, 1980, pp. 206-207, care atribuie cultura tumulilor carpatici unor populații alogene de călăreți nu ține seama de evoluția în timp a vestigiilor. O opinie asemănătoare și la I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi*, Iași, 1982, pp. 93- 95.

36. Descoperirile culturii tumulilor carpatici din spațiul est-carpatic nu sunt atât de timpurii încât să admitem că purtătorii acesteia ar fi trecut munții sub presiunea operațiunilor militare din timpul războaielor dacice ale lui Traian cum presupune V.G. Kotigoroško, *op. cit.*, p. 235.

37. V. Mihăilescu-Bârliba, *op. cit.*, pp. 181-207.

38. Alături de influența foarte puternică a culturii Sântana de Mureș-Cerneahov constatată în momentele târzii ale culturii tumulilor carpatici, cum sunt cele din zona Tg. Neamț sau de la Boroaia (material inedit - săpăturile autorului), se manifestă și preluarea unor forme ceramice din lumea romană.

39. Ipoteza lui V.G. Kotigoroško, *op. cit.*, p. 235, care atribuie costobocilor cultura tumulilor carpatici este ispititoare; s-ar explica comod existența acelor *costobocoi transmontanoi* (Ptolemeu III, 5, 9). Din păcate, ea nu poate fi acceptată din punct de vedere cronologic, întrucât deplasarea

purtătorilor tumulilor carpatici peste munți a avut loc foarte probabil în vremea sau după războaiele marcomanice, după ce Ptolemeu își redactase deja opera.

40. Iu.V. Kuharenko, *Mogil'nik Brest-Trișin*, Moscova, 1980; A. Kokowski, *La genèse des éléments culturels sur le territoire de la Pologne sud-est et de l'Ukraine ouest dans la période des influences romaines*, în *Archaeologia Baltica - Peregrinatio Gothica*, VII, Lodz, 1986, pp. 153-173.

41. M.B. Ščukin, *O načal'noj data Černjahovskoi kul'turi*, în *Prace archeologiczne*, z 22, Cracovia, 1976, p. 315.

42. SHA. *Maximinus et Balbinus*, 16, 3; R. Vulpe, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, București, 1968, pp. 230-268.

43. M. Ignat, *Contribuții la arheologia dacilor liberi din Moldova - Necropolele de la Podeni și Zvorâștea*, în manuscris.

44. J. Kolendo, *Les guerres contre les Carpes pendant les dernières années de la tetrarchie*, în *Hommage à M. Renard*, vol. II, Bruxelles, 1969, pp. 376-385.

INTERFÉRENCES ÉTHNO-CULTURELLES DANS L'ESPACE NORD-EST CARPATHIQUE AUX Ier-IVes APRÈS J.C.

RÉSUMÉ

Dans cet article on discute les aires d'extension et la chronologie des cultures et des aspects culturels daciques, mais aussi de ceux allogènes de l'espace précisé ci-dessus on propose la synchronisation des diverses découvertes archéologiques selon la succession des nécropoles de l'aspect Poieniști: Văleni, Poieniști, Pădureni, Sohodor et Zvoriștea, qui illustrent les étapes d'évolution de l'aspect mentionné, de son début (début du IIes) jusqu'à sa fin, c'est - à - dire les deux premières décennies après J.C.